

Date: 27th March-2025

O‘QISH TEZLIGI VA TUSHUNISH QOBILIYATINI OSHIRISH BO‘YICHA MASHQLAR

Qahramonov Aliboy Yolgoshovich

Filologiya fanlari nomzodi, ISFT instituti katta o‘qituvchisi

Shakarova Sevara Ne‘mat qizi

Umarova Malohat Bobur qizi

Raximova Sevara Atanazarovna

ISFT instituti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti 3-kurs talabalari

Annotatsiya: Maqolada o‘qish tezligi va tushunish qobiliyatini oshirishga qaratilgan samarali mashqlar haqida so‘z yuritiladi. O‘quvchilarning o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun harflarni tez tanib olish, bo‘g‘inli o‘qish, ovoz chiqarib tez o‘qish, o‘yinli mashqlar, savol-javob texnikalari va mantiqiy bog‘lanishlarni shakllantirish usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, o‘qish jarayonida nevrologik va psixolingvistik omillar ham muhim o‘rin tutishi ta‘kidlanadi.

Kalit so‘zlar: O‘qish tezligi, tushunish qobiliyati, bosqichli o‘qish, bo‘g‘inli o‘qish, ovoz chiqarib o‘qish, o‘yinli mashqlar, savol-javob texnikasi, nevrologik omillar, psixolingvistika, o‘qish strategiyalari.

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘qish nutqiy va kognitiv qobiliyatlar asosidir. O‘qish – inson tafakkuri va bilimi rivojlanishida muhim jarayonlardan biridir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish tezligi va tushunish qobiliyatini shakllantirish keyingi bilimlarni egallash uchun mustahkam poydevor yaratadi. Quyida o‘quvchilarning o‘qish tezligini oshirish va matnni tushunish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beruvchi samarali mashqlar haqida so‘z yuritimiz.

Harflarni tez tanib olishga oid mashqlar. Harflarni yaxshi tanib olish – tez o‘qishning asosiy sharti. Quyidagi mashqlar ushbu ko‘nikmani rivojlantirishga yordam beradi:

Kartochkalar yordamida harflarni tanib olish – turli rangdagi kartochkalar orqali o‘quvchilar harflarni tanib oladi.

Harflarni aralash holda berib, to‘g‘ri tartibda o‘qish – bu mashq vizual eslab qolish qobiliyatini oshiradi.

Harflardan so‘zlar yasash – bu o‘quvchilarga so‘zlarning tuzilishini tushunishga yordam beradi.

Harflar tanib olish bo‘yicha musobaqalar – rag‘batlantirish orqali o‘quvchilarning harakatini oshirish.

Sillabik (bo‘g‘inli) o‘qish mashqlari. O‘quvchilar bo‘g‘inlarni to‘g‘ri o‘qishga o‘rgansa, bu ularning so‘zlarni tez tanib olishlariga yordam beradi:

Bo‘g‘inli jadval – jadvaldagi bo‘g‘inlarni tez o‘qishga harakat qilish.

Bo‘g‘inlardan so‘z yasash – yangi so‘zlar yaratish va ularni o‘qish.

Date: 27th March-2025

Bo'g'inlarni rang bilan belgilash – turli ranglarda yozilgan bo'g'inlarni to'g'ri o'qishga o'rgatish.

Bo'g'inlar orqali qiziqarli hikoya tuzish – o'quvchilar berilgan bo'g'inlardan iborat jumlar tuzib, hikoya shakllantiradilar.

Ovoz chiqarib tez o'qish mashqlari

Kundalik tez o'qish – har kuni qisqa matnlarni o'qib, vaqtni o'lchash.

Vaqt chegarasi qo'yish – ma'lum vaqtda berilgan matnni o'qish va natijalarni tahlil qilish.

Ritmik o'qish – tez, sekin va o'rtacha sur'atda o'qish texnikalarini mashq qilish.

Ustoz yoki ota-ona bilan birga o'qish – bu bolalarning ishonchini oshirishga yordam beradi.

O'yinli mashqlar yordamida tez o'qish

"Kim tezroq?" o'yini – o'quvchilar guruhlarga bo'linib, matnni eng tez o'qigan guruh g'olib bo'ladi.

Zanjirli o'qish – har bir o'quvchi bir jumlaning o'qib, keyingisi davom ettiradi.

Tezkor so'z tanlash – berilgan vaqt ichida eng ko'p so'z o'qigan o'quvchi aniqlanadi.

Grafik yordamida o'qish tezligini kuzatish – o'quvchilar har kuni o'qish tezligi bo'yicha grafik chizib, natijalarini ko'rib boradilar.

Endi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish tushunish qobiliyatini rivojlantirish uchun mashqlarni ko'rib o'tamiz.

Savol-javob mashqlari.

Matnni o'qib, asosiy mazmunini qisqacha aytish – o'quvchining matnni tushunishini tekshirish.

Matn bo'yicha savollar tuzish – bu mashq tanqidiy fikrlashni oshiradi. "Kim? Nima? Qachon? Qayerda? Nega? Qanday?" savollarini berish – matnning mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Savollarga javob berish musobaqasi – to'g'ri javob bergan o'quvchilar rag'batlantiriladi.

Muqobil tugatish mashqlari

Matn davom ettirish – matnning bir qismi beriladi va o'quvchilar uning davomini tasavvur qiladi.

Tugallanmagan hikoya – ertak yoki hikoya tugallanmagan holda berilib, o'quvchilar oxirini yaratadilar.

Turli xil yakunlarni ishlab chiqish – hikoya yoki ertakka turli xil yakun yozish.

Tasviriy tafakkurni rivojlantirish mashqlari

Matn asosida rasm chizish – o'quvchilar o'qigan matn asosida rasm chizadilar.

O'qilgan hikoya bo'yicha sahna ko'rinishini yaratish – o'quvchilar hikoyani jonlantirishadi.

Qahramonning tasvirini yaratish – hikoya qahramonining suratini chizish yoki ta'rif berish.

Date: 27th March-2025

Mantiqiy bog‘lanishlarni o‘rganish mashqlari

Matnni bo‘limlarga bo‘lish – har bir qismga sarlavha qo‘yish.

Muhim fikrlarni ajratib olish – matnning asosiy g‘oyasini aniqlash.

Matnning davomini taxmin qilish – o‘quvchilar matnni o‘qib, uning keyingi qismini taxmin qilishadi.

Mustahkamlash va baholash usullari

O‘quvchilarning o‘qish tezligini doimiy nazorat qilish – ularning rivojlanishini kuzatish.

Test va baholash tizimi joriy etish – o‘qish tezligi va tushunish darajasi baholanadi.

Uy sharoitida o‘qish tavsiyalari – ota-onalar farzandlari bilan birga kitob o‘qishlari kerak.

O‘quvchilarga o‘z natijalarini baholash imkoniyatini berish – o‘z rivojlanishini ko‘rish uchun maxsus kundalik yuritish.

O‘qish tezligini oshirishning ilmiy asoslari quyidagilardan iborat.

Ko‘rish qobiliyatining o‘rni. Nevrologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qish jarayonida: ko‘z 1 sekundda 3-4 marta harakat qiladi, bir nuqtada 7-9 harfni idrok eta oladi, tajribali o‘quvchi bir ko‘z harakatida 2-3 so‘zni qamrab oladi.

Mashq: "Ko‘z gimnastikasi" - o‘quvchilarga ko‘zlarini vertikal va gorizontal harakatlantirishni o‘rgatish.

Psixolingvistik omillar. Leksik takrorlanish darajasi; so‘zlar orasidagi semantik bog‘liqlik; kontekstual taxmin qilish qobiliyati.

O‘qish tezligini oshirishning amaliy usullari quyidagicha bo‘ladi.

Interval o‘qish

O‘qish tezligini oshirish jadvali

qich	Bos	Vaqt	Maqsad
1		2 daqiqa	Odatiy tezlikda o‘qish
2		1 daqiqa	20% tezroq o‘qish
3		30 soniya	50% tezroq o‘qish

Namuna: Bir xil matnni ketma-ket ushbu rejimda o‘qish.

"So‘z burguli" usuli. Matnni spiral shaklda (markazdan chetga qarab) joylashtirib, o‘qishga mashq qilish. Bu periferik ko‘rishni rivojlantiradi.

Chiziqli bo‘lmagan o‘qish:

- Diagonal o‘qish
- Z-shaklda ko‘z yuritish
- Faqat har qatordagi 3-5 so‘zni o‘qish

Mashq: Matnni qog‘oz chizg‘ich bilan yopib, faqat ma‘lum qatorlarni ko‘rsatish.

O‘qish tezligi va tushunish qobiliyatini oshirish uchun muntazam mashqlar va turli metodlardan foydalanish muhimdir. Yuqorida sanab o‘tilgan mashqlar o‘quvchilarning

Date: 27th March-2025

o'qish jarayoniga qiziqishini oshiradi, ularga tez va tushunarli o'qish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Eng muhimi, o'qituvchi va ota-onalar bu jarayonda izchillik bilan harakat qilishlari lozim. O'quvchilar uchun o'qish nafaqat ma'lumot olish jarayoni, balki qiziqarli va zavqli mashg'ulotga aylanishi kerak. Shu boisdan, har bir o'quvchining o'ziga mos o'qish strategiyasini topish va uni yanada rivojlantirishga alohida e'tibor berish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'afforova D. "Boshlang'ich sinflarda tez o'qish usullari" – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Hasanov A. "O'qish texnikasini rivojlantirishning psixolingvistik asoslari" – Samarqand, 2020.
3. Vygotsky L.S. "Thinking and Speech" – MIT Press, 1987.
4. Nevrologik va psixolingvistik tadqiqotlar bo'yicha ilmiy maqolalar – www.sciencedirect.com.
5. Boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha ilg'or usullar – www.researchgate.net.
6. Dehqonova M.U., Djanaliyeva G.A. Ta'lim metodlarini tanlash mezonlari va muammolari. Ta'lim texnologiyalari. T., 2006-yil
7. Mehridinov Z. Isamuhammedov O. "Boshlang'ich ta'lim saboqlari" Toshkent 2014.
8. Anderson R.C., Hiebert E.H., Scott J.A. & Wilkinson I.A.G. "Becoming a Nation of Readers" – Washington, D.C., 1985.